

Curaçao en De Stijl (2)

In het kader van 'Mondriaan tot Dutch Design, 100 jaar De Stijl', is sinds 9 juli de expositie 'De Stijl en Expressionisme in de Tropen, Sandberg, Rietveld, Chris en Lucila Engels op Curaçao' te bezoeken in Museum Dr8888. Tot 17 september is in dit intieme museum van de nationale en internationale avant-garde een proeve van de Curaçaose cultuur uit de jaren 40, 50 en 60 van de vorige eeuw te zien en wordt de artistieke relatie tussen Nederland en Curaçao in die jaren, toegespitst op de personen van Willem Sandberg (1897-1984), Gerrit Rietveld (1888-1964) en het echtpaar Chris (1907-1980) en Lucila Engels (1920-1993), met Cola Debrót (1902-1982) de belangrijkste cultuurdragers uit die jaren op dit eiland, aanschouwelijk gemaakt in zeven ruimtes.

Door Jan Gulmans

Benedenruimtes

In de centrale hal van het museum wordt de blik van de bezoeker direct getrokken door een tekst met een foto van het voor-aanzicht van Stroomzicht met de blauw-witte reliëfs van Lucila en de Jaya van Yubi Kirindongo. vervolgens ziet de bezoeker, in de eerste zaal, op een grote display een schets van het Mgr. Verriet Instituut, een ontwerp van Gerrit Rietveld, een foto van het gerestoreerde instituut, een foto van Rietveld in Stroomzicht en afbeeldingen van twee schilderijen, een van Chris en een van Lucila. Naast deze display hangt een ingelijste poster van de tentoonstelling 'Pioniers' uit 1962, die in het Curaçaosch Museum ingericht was met de schatten uit Sandbergs Stedelijk Museum in Amsterdam.

De hoofdrolspelers zijn hiermee voorgesteld. In vitrines liggen onder anderen brieven, boeken met foto's van Chris als arts, een kerstkaart van Lucia uit 1977, een artikel over haar overlijden, een foto van het echtpaar met het beeld van Germaine Richier 'La Mante Religieuse', kortom, bliken van leven en dood van dit unieke kunstnijverings vermaalspaar. Een foto van Stroom-

zicht met het beeld 'Ruiter te paard' van Marino Marini, een liefdevol portret van Lucila, geschilderd door Chris, een portret van Kienjet van Chris en een fotografisch portret van Rietveld, gemaakt door Paul Citroen in 1931 en teksten van een collectie Julie Hengeveld over de charismatische en universele Chris Engels, een van Jennifer Smit over het multi-talente Lucila Engels-Boskalkompleteren de biografische paragraaf. Een voltreffer is het grote schilderij van Chris 'Mosa met kind', wat een oerkracht, een geschilderde 'Comader Rais'.

In een tweede zaal hangen vier werken van Dolf Henkes met Curaçaose tafereel, brulliken van de Rijksdienst van Cultureel Erfgoed, geschilderd in 1948, 1953 (twee keer) en 1978. Vooral 'Cactus op Curaçao' is een plaatje van expressiviteit. Van de twee olieverfschilderijen van Lucila is 'Meisje met koe' prachtig van kleur en compositie. In de vitrine liggen voornamelijk catalogi van exposities van Chris, voor zover ik goed gezien heb, waarvan twee stukke van 'A propos Pony en Paard', in een van die catalogi staat de magistrale toespraak afgedrukt, die Cola Debrót, als gouverneur van de Nederlandse Antillen, bij de opening van de expositie in het Curaçaosch Museum op 8 maart 1963 heeft gehouden, ook te lezen in 'Verzameld Werk' van Debrót. Deze catalogus bevat gedichten van Oda Blinder en een enkele foto van een tekening van Engels. De andere catalogus bevat veel meer oogstrelende tekeningen van paarden, die zowel op Curaçao als een jaar later in het Stedelijk Museum van Schiedam te bewonderen waren. In deze vitrine bevinden zich eveneens omslagen van een gedichtbundel van Oda Blinder genaamd 'Brieven van een Curaçaose blinde', ontworpen door Charles Eyck, die ook het voorwoord schreef en catalogi die door Sandberg zijn ontworpen. Sandberg en Engels zijn goede vrienden geworden, Engels raadpleegde hem onder meer voor de opzet en realisatie van het Curaçaosch Museum in de zomer van 1947 in Nederland. Een dik fotoalbum in een kleine vitrine ge-

tuigt van de 'studie-vakantie' van het echtpaar Engels - met werken van Picasso, Braque, Malewitsch, Chagall, Bonnard, Klee, Kokoschka, Severini, Dunis expressionisten, zoals Kirchner en Beckmann, van Doesburg, Mondriaan en vele anderen, uitgaande in zaal drie ligt de catalogus van 'Pioniers' opengeslagen bij de abstracte werken van de Stijlgroep van de 19e eeuw, dat in het bezit is geweest van de zoon van H.N. Werkman en door hem is geconkeerd aan de directeur van Museum Dr8888, de Curaçaönaar Paulo Martina, wiens artistieke curriculum vitae ik in deel 1 van deze cyclus belichtte.

In de vijfde zaal wordt het werk van Rietveld getoond. Schetsen en tekeningen van het Mgr. Verriet Instituut, thans SGR Reichardiuscentrum Curaçao, het Richardushuis, de trap in Stroomzicht, een opmeting van het Quarantainegebouw ten behoeve van een concertzaal, een toiletstoel, en elders een tekening van een villa aan zee voor de familie Engels en het ontwerp met kleuradviezen voor de kamer van Verole, de dochter van Chris en Lucila Engels. Met foto's en een maquette van het Mgr. Verriet Instituut vormen zij de

Bovenruimtes

Na het bestigen van de trap en het openen van de deur, die toegang geeft tot het vervolg van de expositie Curaçao en de Stijl, kijken vier ogen de bezoeker aan: twee van Rietveld en twee van Jenny (Smit), puur expressionisme

'Jenny', olieverf, Chris Engels.

van Chris Engels. Het portret van Jenny kende ik nog niet, dat van Rietveld staat ook afgebeeld in 'Tropisch Koninkrijk' van Maarten Jager en anderen, uitgave Waanders, 2013. In dit vierde zaaltje staat onder glas een miniatuur kunstuutje van Bonaire uit de 19e eeuw, dat in het bezit is geweest van de zoon van H.N. Werkman en door hem is geconkeerd aan de directeur van Museum Dr8888, de Curaçaönaar Paulo Martina, wiens artistieke curriculum vitae ik in deel 1 van deze cyclus belichtte.

In de vijfde zaal wordt het werk van Rietveld getoond. Schetsen en tekeningen van het Mgr. Verriet Instituut, thans SGR Reichardiuscentrum Curaçao, het Richardushuis, de trap in Stroomzicht, een opmeting van het Quarantainegebouw ten behoeve van een concertzaal, een toiletstoel, en elders een tekening van een villa aan zee voor de familie Engels en het ontwerp met kleuradviezen voor de kamer van Verole, de dochter van Chris en Lucila Engels. Met foto's en een maquette van het Mgr. Verriet Instituut vormen zij de

Zaal 7, Museum Dr8888, met interieur Stroomzicht.

weerslag van zijn ideeën, die in het boekje van Jan de Heer, 'Rietveld & Curaçao. Een modern architect op een Caraïbisch eiland', Uitgeverij o.u. Rotterdam, 2011 terug te vinden zijn. Het uiterst informatieve en mooi geïllustreerde boekje, is een parletje te midden van de omvangrijke Rietveld-literatuur. De op de expositie aanwezige tekeningen en schetsen van Rietveld komen van het Nieuwe Instituut uit Rotterdam.

Een vitrine met een twaalf uitga van de Sloep - tussen 1940 en 1951 verschenen 26 nummers - met verschillende omslagtypografie en een doos met een vage schilderij van een vrouw met paard van Chris Engels rond de (foto)grafische component van de tentoonstelling af.

De zesde ruimte bevat schilderijen van Chris (2), van Lucila (2) en een van hen gezamenlijk (Baby). Vooral 'Jonas en de walvis' en 'Clowns' van Lucila spreken mij zeer aan. In vitrines wordt aandacht geschonken aan de muzikale talenten van Chris Engels als componist en muzikant (Concertboekjes van het lustrum van het Curaçaosch Orkest 1939-1954 (2x) en een opengeslagen partituur voor piano) en zijn literaire kwaliteiten als dichter en prozaschrijver (onder andere 'Doffie Oredwood', 'Kunst + Vliegwerk', 'Dama's van de eilanden' en zijn dissertatie over het Sint Elisabeth Hospital (Schoh), waarop hij postuum de doctorstitel heeft gekregen.

De laatste, zevende, ruimte is gewijd aan Stroomzicht, dat na een tweejarige renovatie onder leiding van architect Ben Smit en Chris zelf, in 1954 door het echtpaar Engels werd betrokken en tijdens de bouw werd voorzien van een tegeltableau in de keuken, als lood werk in het trappenhuis en een muurschildering boven de binnendeur en van door Charles Eyck, een glas-in-loodwerk en een muurschildering van en door Frida Hunziker, een trap en kleur- en inrichtingsadviezen

voor een kinderkamer van Gerrit Rietveld. Meubels van Ray en Charles Eames, diverse beeldhouwwerken binnen als buiten en veel schilderijen van eigen, maar ook van gerenommeerde andere hand, zoals Reveron en belangrijke Haitiaanse kunstenaars, aangevuld met boeken en diverse verzamelingen, maakten van Stroomzicht een 'Gesamtkunstwerk', een Huis der Kunsten. Een benadering van die toentertijd heersende sfeer is terug te vinden in de vier goed genomen foto's van het interieur van dit 18e-eeuwse huis, dat volgens de overlevering een replica is van het paleis van Maurits van Nassau, de Braziliaan, uit de 17e eeuw, dat in Recife heeft gestaan. Ter weerszijden van de foto's hangen 6 werken van Chris Engels uit 1964 met Santo Domingo als onderwerp en een Madonna van Lucila. Zo hebben zij gewoond, gewerkt en geleefd! Het zou eeuwig zonde zijn als Stroomzicht, dat van buiten een verrallen indruk maakt, niet behouden blijft voor het nageslacht.

Stot Rietveld brak pas echt door nadat hij van Sandberg de opdracht had gekregen om in 1951 een expositie over De Stijl in het Stedelijk Museum in Amsterdam in te richten. Sandberg had, via Sticusa, Rietveld met Engels + in 1949 in contact gebracht. Zowel Sandberg als Engels hadden een fijne neus voor talent. Het is (nog) niet te achterhalen of Sandberg en Engels elkaar intellectueel en artistiek (Sandberg was een zeer begaafd typograaf) in evenwicht hielden. Uit deze expositie blijkt zeker hun grote vriendschap. Als de objecten, die in de vitrines te zien zijn, ter hand kunnen worden genomen en worden gelezen of zelfs bestudeerd kunnen worden, zullen naar mijn mening nog meer dimensies van de talenten en vermogens van Chris en Lucila Engels tevoorschijn komen, die zeker op een evenwichtige wijze op deze expositie zijn gepresenteerd. Het accent lag op de

schilderijen van beiden en tijdgenoten en de schetsmatige ideeën van Rietveld. De informatie op de tekstborden en displays zijn zeer zake doend, slot leesbaar en goed gedoseerd in een aangename volgorde. Directeur Paulo Martina is voornemens over twee jaar een grotere expositie over het Curaçaose expressionisme te organiseren met een catalogus waarvoor de financiering dit jaar niet is rondgekomen. De beoogde tentoonstelling zal dan niet alleen in Nederland, maar ook op Curaçao en op een van de grote Caribische (eilanden) te zien zijn.

Vriendschap vermag veel. In de catalogus 'Pioniers' (1962) schrijft Sandberg, 'Een museum steekt de ocean over, om een familiebezoek te brengen aan het Curaçaosch Museum. Amsterdam is blij zijn schatten in Willemstad te tonen als een getuigenis van de sterke band die twee steden verbindt.' Voor Nederland en Curaçao is het belangrijk lijkt mij dat wat als gemeenschappelijk gevoeld wordt, gebruikt wordt om elkaar te versterken. Wederzijdse talentontwikkeling en cultuuruitwisseling helpen om tot duurzame vriendschap te komen. Wijsheid en beleid om die te behouden. Dat geldt voor wat komen gaat. Kunst is daarbij een adequaat smeermiddel.

Display 'De Stijl en Expressionisme in de Tropen'.

Portret Rietveld, olieverf, Chris Engels.

FOTO'S VAN JAN GULMANS

'Meisje met koe', olieverf, Lucila Engels.

Tegeltableau 'Curaçao', 1953, Charles Eyck.

Het leven van Chris en Lucila Engels in Stroomzicht, zaal 1 Museum Dr8888.